

О. П. Мазко

ПОНЯТТЯ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗЄМОДІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У контексті взаємозв'язку освіти і науки, педагогічної теорії і практики, педагогічна освіта виступає важливим ресурсом розвитку інтелектуального потенціалу нації і як унікальна сфера підготовки нової генерації вчителів, зокрема вчителів іноземної мови. Крім того, зміна ідеології освіти додала іншомовній освіті нового змісту, що враховує світовий досвід навчання мов міжнародного спілкування і соціально-культурні особливості різних народів. Отже, виходячи з сучасних вимог до мовної освіти, професійна підготовка вчителя іноземних мов як спеціаліста ХХІ століття повинна забезпечувати комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою в інтеграції з міжкультурним спрямуванням його змісту, тобто професійна підготовка майбутнього педагога має на меті формування полікультурної, соціально відповідальної, толерантної, демократичної, відкритої для спілкування особистості, яка має здатність до самоосвіти і саморозвитку, опрацювання різноманітної інформації, використання інтелектуального, культурного, соціального та науково-технологічного потенціалу для творчого вирішення навчальних та повсякденних проблем. Іншими словами, у результаті професійної підготовки повинен формуватися вчитель-європеець [1], якому властива певна система потреб, поглядів, переконань, інтересів, загальнолюдських якостей та норм життєдіяльності, які визначають його поведінку за умов включення особистості педагога у суспільні відносини як суб'єкта діяльності при збереженні його індивідуальної своєрідності. Сформованість у педагога таких якостей і норм визначає його як особистість з високим рівнем загальної культури з точки зору людської моралі. У вужчому розумінні, з позицій професійної підготовки, вони сприяють формуванню професійної культури майбутнього вчителя іноземних мов і культури педагогічної взаємодії як її складової, а також усвідомленню особистісної відповідальності за власний професійний розвиток, здатності бути відкритим світові та діалогові з іншими культурами, а також здатності розуміти взаємозв'язки і взаємозалежності в суспільному розвитку.

Особистісно-професійні вимоги до сучасного фахівця визначаються у результаті застосування таких інноваційних підходів як особистісно орієнтований, культурологічний, діяльнісний, системно-синергетичний та аксіологічний. На наш погляд, дані підходи відповідають вимогам сучасного інформаційного суспільства та є найефективнішими у їх взаємозв'язку. Так, у світлі культурологічного підходу сучасний освітній процес (педагогічна взаємодія) розглядається як культурний процес, який здійснюється у культуровідповідному освітньому середовищі. Середовище такого типу дозволяє учасникам взаємодії вільно виявляти свою індивідуальність, а також здатність до культурного розвитку, саморозвитку й самовизначення у світі культурних цінностей. Детальніше уявлення про культурну обумовленість особистості виражається у принципі культуровідповідності, який передбачає відповідність розвитку і саморозвитку майбутнього вчителя іноземних мов вимогам середовища і часу, забезпечує духовну єдність і спадкоємність поколінь на основі загальнолюдських культурних надбань. Відповідно до ідей культуровідповідності суб'єктом освіти є особистість як представник і носій культури (М. М. Бахтін, В. С. Біблер), яка одночасно об'єднує різних людей і обумовлює відмінності між ними. Дослідження феномену культури наголошує на таких її аспектах як спосіб життя, сприйняття світу, менталітет, національний характер, поведінка, а також здатність особистості збагачуватись через комунікацію, спілкування, різноманітні форми взаємодії та контакти. Тому, якщо розглядати педагогічну взаємодію (освітній процес) як одну із форм культурних людських контактів, характеристика «культурний»

набуває визначального значення у нашому дослідженні. Більш того, уявлення про сутність освіти як сходження особистості до культури закономірно ставлять вимоги до педагогічної взаємодії як до зразка культурного спілкування, як у особистому, так і в професійному планах. Такі вимоги є особливо актуальними для вищого навчального закладу, у якому зміст професійної освіти майбутнього вчителя іноземних мов передбачає засвоєння ним як загальної, так і професійної культури. Л. Л. Бутенко визначає загальну культуру особистості як ступінь оволодіння кожною людиною загальнолюдськими і національними цінностями, засвоєння особистістю соціокультурного досвіду людства, що виявляється в умінні організовувати власну діяльність, турбуватися про естетику зовнішнього вигляду, в культурі мовлення з оточуючими і т. п. Елементами загальної культури є моральна, політична, естетична, управлінська та правова культура, культура праці, а також професійна культура. На думку деяких науковців, подібні культури є «вертикальними зрізами» культури, які пронизують усю її систему, або є «окремими випадками» загальної культури [2, с. 103]. Враховуючи специфіку підготовки майбутнього вчителя іноземних мов, важливим «випадком» є власне професійна культура майбутнього фахівця. Як частина загальної культури вона почала розглядатися з другої половини ХХ ст. (Г. М. Соколова, В. А. Веденяпина, І. І. Зарецька, Т. В. Кускова, Т. Лідікоут (Tony Liddicoat), Л. Геркенгоф (Linda Herkenhoff) та ін.). Професійна культура почала виступати не тільки як форма людської діяльності, але і як соціальна діяльність, що складається із взаємозалежних цілісних феноменів, які не зводяться лише до певного комплексу знань, умінь і навичок [3, с. 206]. Іншими словами, професійна культура - це комплекс гуманістично спрямованих знань, умінь, навичок, якостей, ціннісних орієнтацій та переконань, що визначають готовність особистості до реалізації своїх сил у конкретній професії, а також забезпечують формування його світоглядних позицій та соціальних почуттів. О. П. Рудницька підкреслює, що «звичний для інших галузей діяльності розподіл культури на загальну і професійну виявляється не досить перспективним по відношенню до вчителя» [4, с.7]. Саме тому, беручи до уваги специфіку професії вчителя іноземних мов, ми вважаємо за доцільне виділити у структурі професійної культури педагогічну культуру майбутнього фахівця як сутнісну характеристику його професійної діяльності, що забезпечує відтворення соціального досвіду в особистості, переведення людської культури в індивідуальну форму існування. У педагогічному словнику за редакцією М. Д. Ярмаченка педагогічна культура трактується як „інтегративна сукупність фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і вмінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи” [5, с. 358]. На нашу думку, педагогічна культура майбутнього вчителя - це культура фахівця у педагогічній галузі як особистості, здатної не тільки транслювати знання, але і створювати нове, тим самим розвиваючи освітнє середовище та визначаючи особистісний зміст педагогічної взаємодії. Сукупним суб'єктом педагогічної культури виступає все суспільство, а його “агентами” у педагогічній взаємодії є усі її учасники. Проте, своєрідність професійної діяльності учителя в сучасному освітньому процесі, який ми розглядаємо як педагогічну взаємодію, потребує формування і розвитку не стільки самої педагогічної культури, скільки розвитку культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя та її інтеграцію у структуру професійної і відповідно загальної культури людини. У руслі інноваційних підходів інформаційного суспільства (особистісно орієнтованого, культурологічного, діяльнісного, системно-синергетичного та аксіологічного) та на основі аналізу понять «педагогічна взаємодія» та «культура», ми визначаємо культуру педагогічної взаємодії як інтегровану сукупність цінностей та переконань, наукових знань і практичних навичок, зразків та норм поведінки у процесі взаємодії, які сприяють взаємним змінам суб'єктів даного процесу, їх соціальному та ментальному розвитку, а також забезпечують дотримання норм моралі, педагогічної етики та культури спілкування при здійсненні суб'єктами взаємодії обміну наявними знаннями і створенні нового знання.

Основними елементами (складовими) культури педагогічної взаємодії виступають знання, уміння, навички, поняття й уявлення, цінності та переконання, норми, зразки поведінки і діяльності, досвід особистості, інтереси, соціально-культурне середовище, в окремих випадках до них додають мову, ідеологію, менталітет та інші складові. Враховуючи вимоги до змісту та характеру професійної діяльності викладача іноземних мов вищого навчального закладу, нами було виділено наступні компоненти культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов:

1. Цінності – важливі для людини смислові комплекси, які здатні виступати регулятивними принципами у взаєминах між людьми та нормами, які регламентують професійну діяльність. Ціннісні орієнтації є основними культурними досягненнями особистості, які детермінують її практичну поведінку, орієнтують у діяльності, взаємодії з іншими, тим самим визначаючи якісну своєрідність життєдіяльності людини [6]. Як структурний елемент культури педагогічної взаємодії цінності постають як елементи переконань у вигляді ідей, концепцій, теорій, закономірностей, постулатів, аксіом та ін. У процесі педагогічної взаємодії особистість пізнає, усвідомлює, засвоює і транслює певні цінності в конкретну діяльність. Діалектичне поєднання загальнолюдських, національних, морально-духовних, інформаційних та педагогічних цінностей створюють підґрунтя, на якому здійснюється процес педагогічної взаємодії.
2. Наукові знання та практичні навички, які передусім є необхідними у процесі педагогічної взаємодії: *методологічні* (знання загальних принципів вивчення педагогічних явищ та закономірностей), *загальнотеоретичні* (знання цілей, змісту, форм і методів педагогічної діяльності; високий рівень знань фахових дисциплін; знання національної культури та традицій, а також країни, мова якої вивчається), *методичні* (знання основ методики навчання й виховання), *психологічні* (знання психологічних особливостей студентів різного віку, механізмів взаємодії і сутності мислення, основ засвоєння знань, уяви, здібностей і т. ін.), *організаційно-педагогічні* (знання способів і прийомів взаємодії). Щоб сформувати таку систему знань, необхідно пов'язати між собою знання з предметів педагогічного, психологічного і фахового циклів, а також практичні навички застосування цих теоретичних знань таким чином, щоб на їх основі формувати культуру педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов.
3. Досвід суб'єктів взаємодії як відображення у свідомості особистості законів об'єктивного світу і суспільної практики, одержане у результаті активного практичного пізнання, тобто сукупність практично засвоєних знань, умінь, навичок, традицій, ідеалів, принципів та норм поведінки. У процесі педагогічної взаємодії кожний суб'єкт здобуває новий досвід (соціальний, емоційний, культурний) від інших учасників взаємодії та ділиться із ними своїм власним, що дає змогу зробити процес засвоєння знань більш особистим і створювати нове знання на основі досвіду оточуючих.
4. Домінуючі професійні мотиви як повністю або частково усвідомлені внутрішні імпульси, що спонукають майбутнього викладача до активної діяльності, уважного ставлення до своїх професійних обов'язків. Складовими професійних мотивів є рефлексія, самовизначення й самореалізація.
5. Професійно значущі якості майбутнього вчителя іноземних мов, без яких неможливий успішний розвиток культури педагогічної взаємодії: гуманістичні (емпатія, такт, толерантність, справедливість, альтруїзм), комунікативні (інтерактивні), організаційні та полікультурні якості, особистісна й соціальна мобільність (відкритість особистості, багатогранність та креативність мислення, критичність), особистісно-педагогічна саморегуляція.
6. Уміння педагогічної взаємодії: уміння й прагнення виявляти ініціативу та творчу активність у поєднанні з фаховою дисципліною та відповідальністю за результати й наслідки своєї праці, інформаційні вміння, уміння діагностувати результати свого

впливу на студентів, дидактичні вміння, комунікативні вміння, вміння поводитись відповідно до соціальних і етичних норм, уміння проводити самодіагностику та самокорекцію, визначати оптимальні шляхи особистісного самовдосконалення.

7. Норми поведінки як встановлені стандарти поведінки у певній спільноті. Вони є особливо важливими при вивченні іноземної мови, оскільки існує різниця між національним менталітетом та менталітетом країни, мова якої вивчається. Знання норм та зразків поведінки допомагає встановлювати контакт, спілкуватися, створювати стійкі взаємини, забезпечує взаєморозуміння суб'єктів взаємодії, їх взаємну ввічливість та толерантність.

Для дослідження культури педагогічної взаємодії як інтегративного поняття важливими є усі перелічені елементи, оскільки саме їх систематизована сукупність сприяє ефективній педагогічній взаємодії. По суті, компоненти культури педагогічної взаємодії є моделями людських взаємин, механізмом взаємодії із навчальним середовищем та навколишнім середовищем в цілому, свого роду сценаріями поведінки, засвоєння яких формує культурну особистість, здатну пристосовуватися до культурних зразків і моделей у процесі діяльності.

Отже, враховуючи тенденції сучасного освітнього процесу, який ми розглядаємо як педагогічну взаємодію, та особливості професійної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у руслі інноваційних підходів інформаційного суспільства, вважаємо, що необхідним є формування культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя та її інтеграція у структуру професійної і, відповідно, загальної культури особистості. Формування культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов забезпечує комунікативно-діяльнісний характер процесу оволодіння іноземною мовою та водночас сприяє формуванню міжкультурної свідомості особистості, відкритої до кроскультурної взаємодії.

За умови врахування певних особливостей навчального процесу, ми вбачаємо перспективи дослідження у формуванні культури педагогічної взаємодії у руслі інноваційних підходів у майбутніх вчителів немовних спеціальностей.

Література

1. Андрущенко В., Табачек І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах // Політичний менеджмент. - 2005. - № 1 (10). - С. 58-69.
2. Єльнікова Г. В. Управлінська компетентність. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с., С. 103.
3. Сабатовская И. С. Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе / И. С. Сабатовская // Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. укр. акад.». – 2002. – Т. 9. – С. 206-214, С. 206.
4. Рудницька О. П. Сприйняття музики і педагогічна культура учителя. - К.: КДП, 1992.- 96 с., С. 7.
5. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – С. 358.
6. Бакиров В. С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора / В. С. Бакиров. – Харьков: Вища Школа, 1988. – 168 с.

Мазко О. П. Поняття культури педагогічної взаємодії як складової професійної культури майбутнього вчителя іноземних мов.

У статті визначається сутність культури педагогічної взаємодії майбутнього вчителя іноземних мов як складової професійної культури у руслі інноваційних підходів інформаційного суспільства. Розглянуто основні компоненти культури педагогічної взаємодії та їх реалізацію у комунікативно-діялісному процесі оволодіння іноземною мовою.

Ключові слова: культура, педагогічна взаємодія, культура педагогічної взаємодії, професійна культура.

Мазко Е. П. Понятие культуры педагогического взаимодействия как составляющей профессиональной культуры будущего учителя иностранных языков.

В статье определяется сущность культуры педагогического взаимодействия будущего учителя иностранных языков как составляющей профессиональной культуры в русле инновационных подходов информационного общества. Рассмотрены основные компоненты культуры педагогического взаимодействия и их реализацию в коммуникативно-деятельностном процессе овладения иностранным языком.

Ключевые слова: культура, педагогическое взаимодействие, культура педагогического взаимодействия, профессиональная культура.

Mazko O. The notion of pedagogical interaction culture as a component of a prospective foreign language teacher's professional culture.

The article defines the essence of a prospective foreign language teacher's pedagogical interaction culture as a component of their professional culture in line with innovative approaches to learning, characteristic for information society. The main components of pedagogical interaction culture are analysed in connection to their realization in an interactive process of mastering a foreign language.

Key words: culture, pedagogical interaction, pedagogical interaction culture, professional culture.